

"הַכְּזֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחוֹתָיו?"

האבות חיו בארץ כזרים, אך למרות זאת נוצר מעין סטטוס קוו עם הגויים שמסביבותיהם. אברהם רוכש חלקת קבר, יצחק מצליח לחפור באר מחוץ לשטח הטריטוריאלי של שכניו, ויעקב – בפרשתנו – קונה אדמה (בראשית לג יח-יט): "וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֹם עִיר שָׁכָם... וַיִּקֶן אֶת חֲלֻקַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה שָׁם אֶהְלֹו מִיַּד בְּנֵי חָמוֹר אֲבִי שָׁכָם". סטטוס קוו בעייתי זה נהרס על ידי אונס דינה וחטיפתה על ידי שכם, בנו של המלך. מעשה האבות סימן לבנים. החיים ביחד לא היו אלא אשליה, המלחמה הפכה לבלתי נמנעת.

המקרא מזהיר אותנו בפני תועבותיה של החברה האלילית (ויקרא יח כד-כח): "אַל תִּטְמְאוּ בְּכָל אֵלֶּה - - כִּי בְּכָל אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אֲנִי מְשַׁלַּח מִפְּנֵיכֶם... וַתִּקָּא הָאָרֶץ אֶת יִשְׂרָאֵל". בין תועבות אלו בולטת "נורמה תרבותית" ששרדה במידה רבה עד עצם היום הזה: אונס נשים וחטיפתם והתעללות מינית אלימה בחלשים. וזאת, לא רק על ידי שכבות שוליות בעם. המיתולוגיה היוונית מעידה שכאלו היו מעשיו של מלך המלכים, האל זאוס בכבודו ובעצמו. ובני האדם הלכו בעקבות האלים. המקרא מתעד ומתעב עוולות אלו. חברות אלו חייבות להיחרב. כך היה בדור המבול בו ראו החזקים "אֶת פְּנוֹת הָאָדָם כִּי טִבַּת הָנָה, וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ" (בראשית ו, ב), וכך היה גם בסדום, בה עומדים הזרים בפני אונס הומוסקסואלי קולקטיבי. כוח על-אנושי הציל אותם. גם שרה, אשת הנביא, ניצלה על ידי נס. אך הפעם, הנס לא התרחש. דינה נאנסת ונחטפת. שמעון ולוי, בני הדור החדש, לקחו את הנשק בידיהם כדי להחזיר את אחותם ולנקום את חרפתה.

החטא ועונשו

התפתחות הסיפור מסובכת והיא מעידה על מבוכתם והיסוסיהם של בני המשפחה. יעקב נבוך ושותק. האחים מנסים להוציא את דינה מהשב, על ידי שמתנים את נישואיה לשכם בתנאי בלתי אפשרי: שכל בני שכם ימולו. להפתעתם מקבלים אנשי שכם את התנאי. האחים נבוכים. שמעון ולוי, בני לאה, מגיבים אחרת. אלא שתגובתם קשה מדי (בראשית לד כה-כו): "וַיִּקְחוּ... שְׁמַעוֹן וְלֵוִי אֶחָי דִּינָה אִישׁ חָרָב וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בָּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר. וְאֶת חָמוֹר וְאֶת שָׁכָם בְּנוֹ הָרְגוּ... וַיִּקְחוּ אֶת דִּינָה מִפֶּיַת שָׁכָם וַיֵּצְאוּ". יעקב זועם על בניו. זהו כעס המלווה בפחד: "עֲכָרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישָׁנִי בְּיֹשֶׁב הָאָרֶץ, בְּכַנְעִי וּבְפָרְזִי". והרמב"ן מפרש "שהיה הכעס... על שהרגו אנשי העיר אשר לא חטאו לו, והראוי להם שיהרגו שכם לבדו". שמעון ולוי עונים לאביהם בדברים שהפכו קלאסיים: "הַכְּזֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחוֹתָיו?" למה שתקה העיר? האמנם היינו שורדים אילו היינו הורגים רק את בן המלך?

בברכות שלפני מותו חוזר יעקב ומגנה את האחים, כשברקע דבריו משתרבים, לפי חז"ל, גם רמזים צורבים למכירת יוסף (בראשית מט ה-ז):

שִׁמְעוֹן וְלֹוִי אֲחִים כְּלִי חָמֶס מִכְרֵתִיהֶם...

כִּי בְּאֶפְסָם הָרְגוּ אִישׁ וּבְרֹצֶנָם עָקְרוּ שׁוֹר.

אֲרוֹר אֶפְסָם כִּי עָז וְעִבְרָתָם כִּי קָשְׁתָה

אֲחֻלָּקָם בְּיַעֲקֹב וְאַפְיָצָם בְּיִשְׂרָאֵל.

שמעון ולוי הגזימו בתגובתם. עונשם - הפלא ופלא – היה הפיכתם בארץ המובטחת, לשבטים ללא נחלה. שכס עצמה תעבור לנחלתו של מי שנמכר סמוך לה, יוסף.

התיקון?

כשיעקב מנחיל את שכס ליוסף מדבר הוא על "בְּחֶרֶבִי וּבְקָשָׁתִי" (בראשית מח, כב). במאבקם נגד האלימות והמלחמה, עשו חז"ל "דקונסטרוקציה" של הפסוק, ובמקום 'וּבְקָשָׁתִי' הם רצו שנקרא: 'וּבְקָשָׁתִי' (בבא בתרא קכג). הם כתתו את הקשת למילה. הבקשה, הפנייה הצודקת למצפון העולם תהפוך את הקשת למיותרת. יש עוצמה למילה. כתולעת היוצרת משי מופלא מפיה, יכולה "תולעת יעקב" ליצור היסטוריה אחרת, בה הקול יבוא במקומם של ידי עשו ואגרופיו. קשת המלחמה הפכה לבקשה, המלחמה - לדיון הוגן במועצת הביטחון ובעצרת הכללית של האומות המאוחדות. עברנו מיהושע לישעיהו: וגר זאב עם כבש.

ר' נחמן מברסלב (ליקוטי מוהר"ן ב, א) קבע: "עיקר כלי זינו של משיח היא התפילה". לא זכינו לכך. אנו חייבים לקחת בידנו את הקשת כנגד הרוע השטני יחד עם סידור התפילה. כמה עלוב הוא העולם שטרם נגאל, שאינו מבין "וּבְקָשָׁתִי" אלא רק "וּבְקָשָׁתִי".

ההגנה והכבוד

הסרטים מסווגים לקטגוריות שונות, הקובעות מי "ראוי" לראות אותם. מקובל כיום בארה"ב להבחין בין G, PG, R וסרטי "התועבה" NC17. סבור אני שיש להוסיף לסיווג זה לפחות סוג נוסף אחד. אלו הם סרטי NG: הצפייה לגויים אסורה, כשאנו, היהודים חייבים לראות אותם. הדוגמה הקלאסית היא עבורי הסרט 'המאמין', המבוסס על סיפורו האמיתי על צעיר יהודי שהפך ניאוו-נאצי. לא נוצרה בסרט דמות לכידה ואמינה, ואעפ"כ, לפנינו תעודה המבטאת את תגובתו הפסיכוטית של צעיר הרואה את אחיו חסרי אונים, אנשים שאינם מסוגלים להגן על עצמו. זיגמונד פרויד מספר גם הוא חוויה מעין זאת, בשעה שראה איך אביו הוכרח לרדת מן המדרכה על ידי אנטישמי מתועב שפגע בו. אפשרות ההגנה וההרתעה, ובייחוד ההגנה על כבוד האשה, היא מרכיב חיוני של הכבוד

האנושי. והדברים באו לידי ביטוי טרגי ב'עיר ההריגה' של ח"נ ביאליק, בעקבות חוסר האונים בפני מעשי התועבה בפוגרום קייסנב.

על רקע זה יכולים אנו להבין את תפילתה של יהודית, "טֹסְקָה" העבריייה, בסיטואציה דומה לפני פגישתה עם הולופרנס (יהודית ט, ב): "ה' א-להי אבי שמעון, אשר נתת בידו חרב להנקם בנוכרים אשר פתחו רחם הבתולה לטומאה, וגילו שוק לבושת, ויחללו רחם לחרפה, ואשר אמרת 'וכן לא יעשה' עשו". שמעון ולוי הם בעיני יהודית גיבורים. יעקב אבינו רואה את מעשיהם בצורה שונה. ר' שמשון רפאל הירש (רשר"ה) היטיב לבטא את יחסו המורכב. כאמור עונשם של שמעון ולוי היה: "אַחֲלָקֶם בְּיַעֲקֹב, וְאַפְיִצֶם בְּיִשְׂרָאֵל". ישראל מסמלת לפי רשר"ה את המדינה העצמאית ויעקב את הגולה חסרת האונים. במדרש מילים המבחין בין 'אַחֲלָקֶם' ל'אַפְיִצֶם', קובע רשר"ה, ש"כאשר לחץ הגורל מדכא את הכל" אתן חלק משמעון ולוי ליהדות "למען יוכל גם היהודי הנודד כרוכל להביט בגאווה על הפרחח האירופי". והוא מוסיף "צדקה עשה עמנו הקב"ה שבכל מקומות פיזורנו היו בינינו גם בני שמעון ולוי. אלה החיו בנו את הכוח והעוז, את האש והגאווה היהודית האצילה, בשומרם על הרוח היהודית שהאריכה ימים אחרי המדינה". בגולה יש להגיב כך! לעומת זאת במדינה העצמאית, הכך הזה מסוכן, "נשקפת סכנה לכלל, מעברת זעמם של שמעון ולוי". ושר"ה מוסיף דברים הפונים אלינו היום: "עם הנחת אבן הפינה של עם ישראל, מטילים קללה על כל התפרצות הפוגעת במוסר ובמשפט, ולו גם נעשתה לטובת הכלל. סבורות המדינות והאומות כי טובת הכלל מקדשת את הכל. ערמה ואלימות שבחיי הפרט ענשם בוז ותליה, הרי – אם רק נעשו לטובתה המדומה של המדינה – יש לתת את שכרם משלם, בכתר אזורחי וזרי דפנה... גם בחיי הכלל ולמען הכלל יש לטהר, לא רק את המטרות, אלא גם את הדרכים והתחבולות". ואולי נרשה לעצמנו להוסיף לדבריו: אמנם כן, רשר"ה! אך בלי לשכוח את הריאליזם שהמציאות כופה עלינו.